

riografia — polityka kulturalna; XXXI. (16-19 października 1984 r. we Frankfurcie nad Odrą): Nowy etap w rozwoju stosunków niemiecko-polskich. Z okazji 35 rocznicy powstania NRD i 40-lecia PRL; XXXII. (16-21 września 1985 r. we Wrocławiu): Społeczne i kulturalne przeobrażenia w radzieckiej strefie okupacyjnej i w Polsce Ludowej w latach 1944/45 - 1949.

Jubileuszowa, XXXIII konferencja odbyła się w dniach 19-24 maja 1986 r. w Poczdamie. Była ona poświęcona roli Brandenburgii i Prus w dziejach Niemiec i Polski, do czego asumpt dało podjęcie przez ośrodek poznański, ściślej — Zakład Historii Brandenburgii i Prus Instytutu Historii PAN, prac nad syntezą *Dzieje Prus*. Założenia tej syntezy przedstawił w czasie obrad redaktor tego ważnego przedsięwzięcia, profesor dr hab. Bogdan Wachowiak. Ponadto referaty ze strony polskiej przedstawił profesorowie: Gerard Labuda (*Historia Prus w niemieckiej i pozaniemieckiej historiografii*); Bogdan Wachowiak (*Historia państwa brandenbursko-pruskiego w historiografii polskiej*); Jerzy Strzelczyk (*Historia Brandenburgii do początków XVI w. Stan badań i potrzeby badawcze*); Zygmunt Szultka (*Stan badań nad brandenburgizacją Pomorza w drugiej połowie XVII i na początku XVIII w.*); Stanisław Salmonowicz (*Królestwo Prus w XVIII w.*) oraz Henryk Olszewski (*Prusy w Rzeszy Niemieckiej 1871-1947. Stan badań i potrzeby badawcze*). Ze strony NRD referaty wygłosili profesorowie: Ingrid Mittenzwei (*Pruski absolutyzm w historiografii NRD*); Helga Schultz (*Nowe badania nad historią społeczną Berlina*); Hartmut Harnisch (*Ze studiów nad problematyką pruskiej drogi do kapitalizmu w rolnictwie w świetle historiografii NRD*); Gustav Seeber (*Historia prusko-niemiecka w XIX w.*); Armin Mitter (*Sily opozycyjne w Niemczech i antypolska polityka Niemiec przed pierwszą wojną światową*); Kurt Gossweiler (*Junkierstwo a faszyzm*) i Konrad Irmschler (*Przyczynek do dyskusji nad niemiecką drogą — Sonderweg — w niemarksistowskiej historiografii*).

Bogata w treść i żywa dyskusja, jaka rozwinęła się nad poszczególnymi referatami i nad koncepcją „poznańskiej” syntezy *Historii Prus* przyniosła wszystkim uczestnikom obrad wielostronne korzyści. Potwierdziła też ewidentną doniosłość naukowych spotkań historyków obu zaprzyjaźnionych krajów. Tę doniosłość wielokrotnie podnosili nie tylko sami badacze, ale także organizatorzy konferencji, którzy nadali jej formę uroczystą, ale zarazem efektywną i przyjemną.

Henryk Olszewski

SESJA NAUKOWA „WOJNA DOMOWA W HISZPANII (1936-1939) W POLITYCE MIĘDZYNARODOWEJ”

Staraniem trzech placówek naukowych — Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytutu Historii Ruchu Robotniczego Akademii Nauk Społecznych przy KC PZPR oraz Instytutu Zachodniego w Poznaniu zorganizowana została w dniach 27-28 maja 1986 r. sesja naukowa „Wojna domowa w Hiszpanii (1936-1939) w polityce międzynarodowej”.

Temat sesji ze względu na swoją specyfikę jest trudny do przedstawienia bez dokonania wnikliwej analizy tła społecznego i gospodarczego ówczesnej Hiszpanii. Dotyczy to zarówno elementów polityki wewnętrznej, w tym również wojskowej, jak również ewolucji poglądów hiszpańskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego wobec narastającej groźby wybuchu wojny domowej.

Organizatorzy sesji zaprosili do udziału w jej pracach szerokie grono pracowników nauki z kilku ośrodków akademickich kraju. Wygłoszono kilkanaście referatów i głosów w dyskusji. Tematyka tych wystąpień stanowiła przekrój zagadnień istotnych ze względu na wiodące zagadnienie sesji. Wprowadzenia do dyskusji dokonał prof. Antoni Czubiński — dyrektor Instytutu Zachodniego w Poznaniu, przedstawiając referat „Hiszpania w polityce europejskiej w latach międzywojennych”. Zagadnienie to jest o tyle istotne, gdyż pozwala na zrozumienie istoty zderzenia tendencji politycznych, których areną była ówczesna Hiszpania, szczególnie w okresie tworzenia podstaw ustroju republikańskiego.

Ewolucja sytuacji wewnętrznej w Hiszpanii wzbudzała bowiem uzasadnione zainteresowanie ówczesnych potęg europejskich, w tym również Rzeszy Niemieckiej. W przededniu wojny domowej Hiszpania była krajem gospodarczo zacofanym. Stosunkowo słaby rozwój przemysłu, skoncentrowanego w kilku okręgach, silna penetracja kapitału zagranicznego (francuskiego, angielskiego i niemieckiego) oraz głęboki kryzys społeczny, pogłębiany rosnącym kosztem utrzymania i ogólnych warunków życia były bezpośrednią przyczyną fali strajków robotniczych. Nastęstwem tego stanu rzeczy było zwycięstwo wyborcze partii Frontu Ludowego w lutym 1936 r. Stanowiło to równocześnie wyraźne zagrożenie dla pozycji kapitału zarówno obcego, jak również rodzimego. Proklamowanie Republiki doprowadziło do znacznego zwrotu społecznego w kierunku lewicy. Lewica reprezentowała niejednorodny charakter polityczny. W Hiszpanii lat trzydziestych obok Komunistycznej Partii Hiszpanii, działają m. in. Lewica Republikańska, Unia Republikańska oraz ugrupowania socjalistyczne i robotnicze, w tym również o silnym zabarwieniu marksistowskim. Powstanie w lutym 1936 r. pierwszego rządu Frontu Ludowego doprowadzić musiało w efekcie do powstania prawicowej opozycji, skłonnej nie dopuścić do głębokich reform społecznych. W okresie rządów Frontu Ludowego dojrzeła w tempie zawrotnym idea zbrojnego przejęcia władzy przez rodzimą reakcję.

W trakcie poznańskiej sesji poruszone zostały praktycznie wszystkie aspekty sytuacji Hiszpanii lat 1936 - 1939. Niektórzy z referentów koncentrowali się na bezpośrednich wydarzeniach wojny domowej, inni natomiast dokonali szerokiego przeglądu sytuacji w kontekście stosunków międzynarodowych.

Do udziału w sesji zaproszeni zostali również przedstawiciele nauki z NRD i Włoch. O roli interwencji włoskiej w Hiszpanii mówił prof. G. Verucci (Włochy). Szkoda tylko, że wykład jego wygłoszony w języku francuskim nie został przetłumaczony, co pozbawiło większość słuchaczy możliwości czynnego udziału w dyskusji nad tym referatem. Natomiast przedstawiciel NRD prof. L. Elsner mówił o udziale niemieckich antyfaszystów w obronie Republiki. Jest to o tyle cenne, że równocześnie mówiono wiele o niemieckiej interwencji w wojnie domowej po stronie sił rebelianckich. Na marginesie tego wystąpienia podkreślić należy ponownie niekwestionowany udział Brygad Międzynarodowych w wojnie domowej.

O roli i charakterze pomocy radzieckiej dla walczącej Republiki mówił doc. A. Skrzypek z Instytutu Krajów Socjalistycznych PAN w Warszawie. Referent dokonał analizy wkładu państwa radzieckiego w realizację programu pomocy międzynarodowej dla walczącego narodu hiszpańskiego. Pomoc ta realizowana była m. in. w postaci dostaw sprzętu wojskowego, odzieży, lekarstw itd. Szczególne jednak znaczenie posiadały dostawy broni, które w 90% pochodziły z zapasów własnych Armii Radzieckiej. ZSRR dostarczył łącznie 750 samolotów, ok. 400 czołgów oraz ok. 35 000 sztuk broni strzeleckiej, znajdującej się ówczesnie w wyposażeniu armii radzieckiej. Rząd ZSRR zaangażował się również czynnie w sferę działania

propagandowego, podkreślając legalność rządu republikańskiego w obliczu prawa międzynarodowego. Stanowisko to zgodne było z polityką Kominternu. Wyrażone zostało ono w oficjalnym liście władz radzieckich do premiera rządu Republiki Hiszpanii.

Ciekawe zagadnienie poruszył w swoim referacie prof. W. Długoborski (Wrocław). Tematem jego wystąpienia była aktywność gospodarcza mocarstw europejskich w Hiszpanii w latach 1936-1945. Autor referatu nawiązując do sytuacji gospodarczej Hiszpanii w chwili wybuchu wojny domowej przedstawił ewolucję sytuacji rynkowej sprzed 1936 r. Warto nadmienić, że stabilizacja rynku walutowego nastąpiła w Hiszpanii dopiero bezpośrednio przed wybuchem wojny domowej. Rezerwy dewizowe Republiki wystarczyły na pokrycie kosztów zakupu broni jeszcze w połowie 1938 r. Świadczyć to może o solidnej gospodarce dewizowej rządów Frontu Ludowego. W. Długoborski przedstawił w swoim referacie szereg istotnych zagadnień, które wywarły wpływ na politykę gospodarczą Hiszpanii. Jednym z bardzo istotnych zagadnień była rywalizacja angielsko-niemiecka o zdobycie surowców hiszpańskich. Zjawiskiem towarzyszącym były kwestie lokat kapitałowych. Kapitał amerykański wszedł na rynek hiszpański dopiero w 1929 r. z kapitałem zakładowym w wysokości 72 milionów dolarów. Jednakże najbardziej aktywny pozostawał kapitał niemiecki, którego pojawienie się w Hiszpanii datuje się od początku lat dwudziestych. Od 1927 r. Niemcy należały do głównych eksporterów broni do Hiszpanii. Kolejnym krokiem było powołanie do życia niemiecko-hiszpańskiego towarzystwa lotniczego, które docelowo miało obsługiwać linie do Ameryki Łacińskiej oraz wejście na rynek hiszpański koncernu IG Farben i wykupienie przez niego 50% akcji hiszpańskiego przemysłu chemicznego.

Silne związki kapitału zagranicznego z gospodarką hiszpańską pozwoliły na umocnienie pozycji rodzimych przemysłowców, którzy następnie poparli gen. Francisco Franco i przyłączyli się w znakomitej większości do dławienia ustroju republikańskiego. Chlubny wyjątek stanowić mogą jedynie przemysłowcy w Kraju Basków.

Związki kapitałowe wpłynęły również na powstanie silnego lobby profrankistowskiego w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Wielkiej Brytanii. Znamienny jest fakt, że brytyjski premier Neville Chamberlain uczestniczył w pracach rad nadzorczych szeregu dużych firm hiszpańskich. Ciekawie wyglądała również wzajemna konkurencja kapitału niemieckiego i włoskiego na rynku hiszpańskim. Silna ekspansja niemiecka, głównie w przemyśle ciężkim i chemicznym, doprowadziła w efekcie do znacznego osłabienia, a w niektórych przypadkach do wyeliminowania Włochów z gospodarki hiszpańskiej.

Uzupełnieniem obrazu międzynarodowego Hiszpanii okresu wojny domowej było wystąpienie dra B. Koszela (Instytut Zachodni — Poznań), który omówił działalność Komitetu Nieinterwencji. Od początku swojego funkcjonowania, tzn. od dnia 9 września 1936 r., posiedzenia Komitetu miały charakter czysto proceduralny. Jedną z nielicznych decyzji Komitetu wcielonych w życie było utworzenie tzw. Biura Nieinterwencji, którego nadrzędnym celem była kontrola granic Hiszpanii. Mimo tego swoistego kordonu sanitarnego faszyci uzyskiwali bez przeszkód pomoc z zewnątrz.

Reasumując obrady sesji należy podkreślić, że wypełniła ona lukę tematyczną w zakresie międzynarodowego aspektu wojny domowej w Hiszpanii. O ile bowiem literatura dotycząca tego okresu jest stosunkowo bogata, to jednak większość dostępnych materiałów źródłowych, opracowań i przewodników bibliograficznych, koncentruje swoją uwagę na zagadnieniach wojskowych lub dotyczących konkretnych wydarzeń z historii wojny domowej.

Zyczyć należałoby również, aby materiały przedstawione podczas poznańskiej sesji ukazały się drukiem w postaci zbioru, opatrzonego niezbędnym wstępem i przewodnikiem faktograficznym.

Stanisław H. Kaj

KRONIKA INSTYTUTU ZACHODNIEGO 1984 - 1986

1984 r.

W dniu 16.2. złożył wizytę w IZ Andreas Rüdiger Körting, pierwszy sekretarz Ambasady RFN w Warszawie.

W dniach 5 i 6.3. przebywał w IZ Horst Eisel, II przewodniczący Towarzystwa Niemiecko-Polskiego RFN w celu omówienia zagadnień współpracy w 1984 r.

W dniu 9.3. przebywali w IZ dr Franz von Hammerstein, rektor Akademii Ewangelickiej w Berlinie Zachodnim i dr Norbert Weber, pracownik naukowy tej Akademii w celu omówienia planów współpracy z IZ.

W dniu 23.3. złożył wizytę w IZ wicepremier prof. dr Edward Kowalczyk, przewodniczący CK SD. Towarzyszyli mu wojewoda poznański dr Marian Król i przewodniczący WK SD Alojzy Bryl.

W dniu 26.3. przebywał w IZ prof. dr Hans-Adolf Jacobsen z uniwersytetu w Bonn i wygłosił odczyt.

W dniu 2.4. odbyło się Walne Zebranie członków IZ (sprawozdanie zob. „Przeгляд Zachodni” nr 5 - 6/1984, ss. 259 - 266).

W dniu 12.4. przebywała z wizytą w IZ grupa posłów SPD z parlamentu Szlezwika-Holsztynu.

W dniu 4.5. złożył w IZ wizytę kurtuazyjną John Andrew Purnel, konsul Stanów Zjednoczonych Ameryki w Poznaniu.

W dniu 11.5. odwiedził IZ dziennikarz z NRD — Hans-Heinz Pollack.

W dniach 7 - 13.5. przebywała w IZ grupa pracowników naukowych z Instytutu Studiów Międzynarodowych uniwersytetu Karola Marksa w Lipsku z dyrektorem tego Instytutu, prof. drem sc. Walterem Poegglem na czele.

Dr Tomasz Budnikowski, pracownik naukowy Zakładu Ekonomicznego IZ, powołany został z dniem 15.5. na stanowisko sekretarza naukowego IZ.

Wicepremier Mieczysław Rakowski przyjął w dniu 18.5. delegację IZ w składzie: prof. dr Marian Wojciechowski — przewodniczący Kuratorium, prof. dr Antoni Czubiński — dyrektor oraz mgr Władysław Tomaszewski — redaktor naczelny Wydawnictwa IZ.

W dniu 23.5. odbyło się pierwsze posiedzenie nowej Rady Naukowej IZ, utworzonej zgodnie z przepisami zamieszczonymi w zarządzeniu Sekretarza Naukowego PAN z dnia 16.1.1984 r.

W dniu 1.6. odwiedził IZ konsul NRD we Wrocławiu — Günter Raboldt.